

MASCA, DE LA OBIECT DE CARNAVAL LA AMULETĂ

Dr. Petronela Luminița TUCĂ (cda)

luminita.tuca@gmail.com

Universitatea *Valahia* din Târgoviște

Abstract: An indispensable accessory since the spring of 2020, the mask has recorded, throughout history, a distinct path from the current one. Its wearers took it, at first, to hide something from the view, to camouflage themselves in a carnival, in a theater, sometimes in a negative sense, and in the real world, so that, over the years, the mask would receive another role, a protector in the fight against an unseen enemy: the disease.

Keywords: amulet, camouflage, dissimulation, mask, objective reality.

Accesoriu indispensabil din primăvara anului 2020, masca a înregistrat, de-a lungul istoriei, un parcurs distinct de cel actual. Purtătorii ei au preluat-o, la început, pentru a ascunde ceva vederii, pentru a se camufla în carnaval, în teatru, uneori și în lumea reală, cu sens negativ, pentru ca, peste ani, masca să primească și un alt rol, cel protector în lupta cu un inamic nevăzut: boala.

Potrivit Dictionarului explicativ al limbii române²⁸⁸, putem vorbi despre mască în sensul acțiunii de „a-și acoperi obrazul sau o parte a lui”²⁸⁹ sau al demersului de a nu fi recunoscut, de „a se sustrage vederii acoperind cu ceva, a împiedica să se vadă; a ascunde, a camufla”²⁹⁰ sau de „a ascunde ceva sub aparențe înșelătoare cu intenția de a induce pe cineva în eroare; a disumula”²⁹¹. De aici, substantivul „mascaradă” a generat propriul sens: acela de „acțiune cu atitudine falsă, ipocrită” sau cel de „prefăcătorie, înșelătorie, farsă”²⁹². Așadar, dacă acțiunea de „a (se) masca” implică o

---

²⁸⁸ *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, coordonatori acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Secche, dr. Mircea Secche, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 602.

²⁸⁹ *Ibidem*, p. 602.

²⁹⁰ *Ibidem*.

²⁹¹ *Ibidem*.

²⁹² *Ibidem*.

persoană sau mai multe purtătoare de măști, ce vom spune atunci când vorbim despre mască, de această dată cu sensul de obiect? Întorcându-ne la DEX, vom lua în calcul o „bucată de stofă, de mătase, de dantelă, de carton etc (înfățișând o față omenească sau figura unui animal) cu care își acoperă cineva fața sau o parte a ei (pentru a nu fi recunoscut), lăsând numai ochii descoperiți: obrăzar”²⁹³. Nu putem exclude aici nici masca mortuară, un mulaj din ghips efectuat după chipul unui decedat. De asemenea, ne vom duce cu gândul șila caracterul unei persoane care, prin autoimpunere, își poate ascunde, prin afișarea unei măști, anumite intenții sau, de ce nu, o dedublare. Pânăși machiajul, prin utilizarea unor produse cosmetice, „aplicat pe față”²⁹⁴, tot o mască generează, prin intermediul fardurilor un actor putând îmbrățișa un alt chip pe scenă. Masca poate fi și un produs „pentru întreținerea tenului”²⁹⁵, cât și o lucrare de finețe în vreme de război. Soldații apelează la camuflaje pentru a se strecura nevăzuți. Tot aici, putem vorbi despre mască din perspectiva unei lucrări menite „să sustragă vederii inamicului un obiectiv militar; adăpost individual săpat de fiecare soldat pe câmpul de luptă”²⁹⁶.

În perioada greco-romană masca desemna o disimulare, persoana mascată identificându-se cu un zeu, cu un animal sau cu portretul uman interpretat. Nimeni nu contesta personajul aflat în prim-plan, mascatul păstrând sacralitatea momentului. Dacă vorbim despre disimulare, sub o mască „oricine se poate ascunde și poate acționa după cum consideră”²⁹⁷. Sunt distinctive serbările desfășurate sub formă de carnaval ritualic, Saturnaliile celebrate odinioară de romani la 17 decembrie fiind organizate

---

²⁹³ *Ibidem.*

²⁹⁴ *Ibidem.*

²⁹⁵ *Ibidem.*

²⁹⁶ *Ibidem.*

²⁹⁷ Petronela-Luminița Tucă, *Iancu Jianu – o perspectivă asupra construirii eroului*, Editura Etnologică, București, 2019, p. 61.

cu fast, marcate prin petreceri în care nu erau impuse interdicții de nici un fel. În acest context, de sărbătorire a lui Saturn, fiu al Cerului și al Terrei, zeu protector al agriculturii și al viticulturii (Cronos în mitologia greacă), un tânăr sclav era desemnat „rege”. I se permitea orice, fiind servit de către stăpânul deghizat, masca devenind, aici, element de bază, având rolul de a ascunde chipurile celor care participau la carnaval. „Un document din sec. IV, consemnând martiriul unui soldat creștin ales, împotriva voinței sale, ca rege al Saturnaliilor de la Durostorum, atestă răspândirea datinii în imediata noastră vecinătate”²⁹⁸, deși în anul 98 î.Hr. Senatul Romei a decis interzicerea sacrificiilor umane.²⁹⁹

Pornind, așadar, de la accepțiunea inițială, vom aduce în discuție un alt tip de mască, aceea de „persona”, termen care, în Grecia antică avea rolul de a pune în evidență „masca pe care o purtau actorii în reprezentarea scenică, acest lucru deoarece actorii erau doar bărbați și purtau măștile personajelor interpretate (fie roluri masculine, fie feminine)”³⁰⁰.

Dr. Ștefan Lupu definește masca teatrală, pe care o găsim în antichitate, atât în tragedie, cât și în comedie, despre care spune că are capacitatea de a se transforma într-un „portal dintre două lumi, prezintă două fețe: cea a lumii fizice (lumea din fața măștii) – care se referă la concretețea spațiului scenic – și cea a lumii metafizice (cea din spatele măștii) – care se referă la propagarea informațiilor, a emoțiilor sau a transei create prin intermediul jocului actoricesc și al spectacolului, pe care publicul nu o poate explica printr-un tip de gândire analitică, ci mai degrabă la nivel

---

²⁹⁸ *Ibidem.*

²⁹⁹ Soft, Graal, *Cronica ilustrată a omenirii. De la omul primitiv până în zilele noastre; vol. 3, Roma și elenismul, 323-27 î. Hr.*, Editura Litera, 2011, p. 249.

³⁰⁰ Petronela-Luminița Tucă, *op.cit.*, p. 61.

senzorial.”³⁰¹Însă, indiferent de context, masca este cea care îi va „permite actorului să se transforme, să fie altcineva, secret pe care îl căutam de fiecare dată în teatru și anume cum să faci să devii personajul pe care îl joci. Masca ajută actorul să își conștientizeze corpul, ajută actorul să se metamorfozeze, să descopere personaje pe care nici nu le visa, personaje care zac în interiorul acestuia sub formă arhetipală.”³⁰²

Dacă la început masca era definită prin conceptul „persona”, iar cel care împrumuta noul chip purta același nume, acest lucru nu era întâmplător deoarece masca avea puterea de a declanșa „adevărate cosmogonii ce regenerează timpul și spațiul: ele caută astfel să-l sustragă pe om și valorile pe care le întruchipează el, de la degradarea ce-și pune pecetea pe toate în timpul lui istoric”³⁰³. Ulterior, constatăm că masca are și alte funcționalități care depășesc caracterul ludic și pe cel dramatic despre care vorbeam anterior, incluzând aici și jocurile cu măști din perioada sărbătorilor de iarnă sau diferite practici rituale de la începutul primăverii sau din mijlocul verii. „În zona Moldovei și a Bucovinei, teatrul popular cu tematică haiducească și-a făcut loc între jocurile cu măști. Prezența Irozilor, a Vicleimului sau a Stelarilor este justificată în preajma praznicului Nașterii Domnului, iar mascații, însoțiți de dubași, își asumă rolul de a alunga duhurile necurate din hotarele satelor și de a pune pe fugă anul îmbătrânit. Ei se încadrează perfect în această perioadă. (...) în tradiția românească, alaiurile de colindători străbat satele, poposind din casă în casă spre a vesti Nașterea Pruncului Sfânt, de obicei prin colind și prin cântece de stea, precum și prin intermediul altor datini. Cetașii sunt costumați tematic și temeinic atunci când obiceiul

---

³⁰¹ Lupu, Ștefan, *Tehnica jocului cu masca în arta actorului, rezumat teză de doctorat*, București, 2019, p. 6, disponibil la adresa: https://www.unatc.ro/doctorat/sustinere/Anunt_Rezumat_Stefan_Lupu.pdf, site accesat la 08.08.2020.

³⁰² *Ibidem*.

³⁰³ Chevalier, Jean, *Dicționar de simboluri*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 566.

presupune veșminte deosebite, iar cei care le poartă le pregătesc din vreme.”³⁰⁴

Însă nu numai iarna avem de-a face cu mascați, ci și primăvara, un exemplu fiind constituit de sărbătoarea Cucilor de la Brănești, județul Ilfov, pe care am observat-o pe teren în anul 2014. Travestiți în personaje feminine, în chipuri care simulează profesii, animale, personaje ficționale, Cucii au rol protector în comunitate, alungând răul și semnalând corectarea unor moravuri ușoare înainte de intrarea în Postul Mare³⁰⁵.

Dacă în cazul purtătorilor de chipuri diverse masca are menirea de a îndepărta în mod special spiritele nefaste, protejând hotarele satelor, atunci când discutăm despre teatru avem în atenție îndeosebi spectacularul. Însă nu vom vorbi aici numai despre spectacol sau despre caracterul apotropaic, ci și despre trecerea într-o altă lume, despre conservarea unui chip, al ultimului aspect pământenesc: masca funerară. Acesta trebuie inclus în categoria elementelor cufunții religioase.

Una dintre cele mai cunoscute măști funerare, dintre cele care au aparținut regilor egipteni, este cea a lui Tutankhamon. A fost prezentată și publicului din România într-o expoziție: „Comorile Egiptului Antic”- desfășurată la Biblioteca Națională din București³⁰⁶. „Așa-numitele Comori ale Egiptului Antic, găsite în mormântul lui Tutankhamon, supranumit

---

³⁰⁴ Petronela-Luminița Tucă, *op. cit.*, pp.159-160.

³⁰⁵ v. Știucă, Narcisa Alexandra, „Măști și carnavaluri contemporane. Funcții și semnificații, în *Acta Musei Maramorosiensis*, VI/2007, Sighetu Marmăției, ISSN 1583-4476 pp. 67-78, disponibil online la adresa:

https://www.academia.edu/15907308/M%C4%83%C8%99ti_%C8%99i_carnavaluri_contemporane_Func%C8%9Bii_%C8%99i_semnifica%C8%9Bii_Acta_Musei_Maramorosiensis_VI_2007_Sighetu_Marma%C5%A3iei_ISSN_1583_4476_pp_67_78_email_work_card=view-paper, site accesat la 08.08.2020.

³⁰⁶ Andrei, Otilia, „Celebra mască a lui Tutankhamon, într-o expoziție la Biblioteca Națională a României”, în cotidianul *Adevărul*, 24 martie 2018, articol disponibil online la adresa:

https://adevarul.ro/cultura/istorie/celebra-masca-tutankhamon-intr-o-expozitie-biblioteca-nationala-romaniei-1_5ab65af6df52022f75f83f73/index.html, accesat la 08.08.2020.

«regele-copil», sunt găzduite, în cea mai mare parte a timpului, la Muzeul Egiptean din Cairo, inaugurat în 1902, în Piața Tahrir. (...) închis în coșciugul său de aur pur, faraonul a rămas secole întregi în întuneric, înconjurat de liniștea impenetrabilă și bogății: care de aur, statuete de aur și abanos, jucăriile din copilărie, o flotă de nave în miniatură pentru a-l ajuta să treacă cu bine în cealaltă lume, tronul său din aur, sticlucțe de parfum, bijuterii prețioase și câte și mai câte astfel de obiecte. Mici, multe și valoroase. Fiecare colțișor al capsulei sale a timpului era ticsit cu o părticică neprețuită din Egiptul antic. (...) Masca sa funerară a rămas o emblemă a muzeului egiptean. Popularitatea sa a crescut după ce s-a răspândit mitul blestemului ce ar fi ucis diferite personalități care au intrat în contact cu mormântul și i-ar fi atins obiectele faraonului ce trebuiau să-l însoțească în viața de apoi.»³⁰⁷

Alte tipuri de măști sunt mulajele realizate în ghips sau în ceară reproducând chipurile celor decedați, pe baza cărora s-au turnat alte figuri din bronz, aur, argint sau au primit, ulterior, un chip sculptat. Lui Napoleon Bonaparte i-a fost creată o asemenea mască mortuară. Însă nu este singurul care are un astfel de chip: Shakespeare, Beethoven, Regina Maria, Regele Ferdinand, Regele Carol I, George Enescu, Mihai Eminescu, ar fi câteva exemple.

Un portret chinuit a conservat masca mortuară a poetului nostru național a cărui ultimă memorie a feței a fost reținută „în carnea materiei de către sculptorul Filip Marin”, după cum descrie Dumitru Manolache în articolul „Ultimul suspin al lui Eminescu”, publicat în ziarul Lumina. „Și ea (masca, n.n.), alături de operă, îl face pe Eminescu nemuritor. «Între ce a fost Eminescu și veacul lui de glorie și țărână stă ultimul lui chip, masca lui funerară, chipul acela emaciat, coborât de pe o cruce nevăzută, flămând și

---

³⁰⁷ *Ibidem.*

însetat, maculat și totodată izbăvit de suferința unei soarte... Cine n-a știut, în acest ceas, să sărute în gând, plângând, fruntea măștii lui funerară a lipsit de la sărbătoarea veacului său», scria Petru Creția”³⁰⁸ citat de Dumitru Manolache.

Masca nu își relevă chipurile doar sub aspectele prezentate anterior. Revenind la conceptul „persona”, trebuie subliniat că îl putem defini din alte „două perspective, descrise de Verena Kast, profesor de psihologie la Universitatea din Zürich. Pe de o parte, ne putem referi la «aspectul ideal al eului nostru»³⁰⁹ și, pe de alta, la «aspectul social al idealului eului nostru»³¹⁰, ultimul punct de vedere fiind prezentat din unghiul unui mod de gândire comun al percepției Celuilalt. Însă cei din preajmă vor sesiza ceea ce noi lășăm la vedere. «Persona» se află, așadar, «în deplină concordanță cu ființa noastră chiar dacă (...) reprezintă o adaptare la cerințele societății»³¹¹. Altfel spus, dincolo de teatru, putem vorbi și despre o mască sub care o persoană decide să trăiască, ascunzând ceva. Ajungem din nou la disimulare, prin semnalarea unei măști de caracter autoimpuse. O astfel de mască a adoptat complexul personaj Iancu Jianu, unul dintre boiernașii-haiduci ai meleagurilor oltenești, erou care nu se încadrează în sfera marginalilor istoriei, nefiind un hoț de drumul mare. El nu a utilizat o mască în acțiunile sale, ci a apelat la masca zapciului pentru a acoperi un căpitan nocturn de haiduci. „Protejat de «masca» zapciului, Iancu Jianu mărturisea că a haiducit în acest mod «apropé un an.»³¹² În plus, el devenise «*persona grata*» (de

---

³⁰⁸ Manolache, Dumitru, „Ultimul suspin al lui Eminescu” în *Lumina*, 4 iunie 2011, articol disponibil online la adresa: <https://ziarullumina.ro/societate/reportaj/ultimul-suspinal-lui-eminescu-9364.html>, accesat la 08.08.2020.

³⁰⁹ Kast, Verena, *Umbra din noi, forța vitală subversivă*, traducere din limba germană de Laura Karsch, Editura Trei, 2013, p. 19.

³¹⁰ *Ibidem*.

³¹¹ Petronela-Luminița Tucă, *op. cit.*, p. 61.

³¹² Isvoranu, C, „Istoria lui Iancu Jianu”, în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, anul I, vol. II, fascicula II, Tipografia Academiei Române, București, 1883, p. 411.

această dată termenul *persona* are înțeles de persoană) pentru cei pe care îi ajuta și «*persona non-grata*» pentru cei pe care «îi călca». Din postul de zapciu afla foarte ușor «care din arendași avea bani»³¹³, apoi, noaptea, mergea cu cetașii la atac. Nu era bănuț, mai ales că, a doua zi, în urma plângerilor primite ca zapciu, trebuia să cerceteze cele întâmplate înștiințându-l pe ispravnic³¹⁴. În această perioadă îl va jefui și pe un preot din Cacaletți. În atacul de noapte, după cum mărturisește Iancu Jianu în istoria consemnată de Dincă Isvoranu, va lua «un ghiozdan de piele roșie»³¹⁵ plin cu «zapise de bani»³¹⁶, precum reclama cel păgubit, Ioan, protopopol din Cacaletți. (...) Tocmai acest ghiozdan, roșu, este cel care îi va aduce lui Iancu Jianu demascarea. Obiectul cu pricina a fost găsit de gazdă sub perna zapciului care vorbea, în curte, cu popa. Așa se află că în spatele jafului se afla nimeni altul decât Iancu Jianu, zapciul plasei Balta de Jos care, văzându-se în dificultate, ia calea codrului pentru a haiduci «pe față»³¹⁷, refăcându-și ceata, cu «12 inși»³¹⁸. (...) Ceata lui Iancu Jianu se afla din nou sub paza autorităților la sfârșitul lunii mai 1815”³¹⁹, (...) descoperit că practică, deopotrivă, și haiducia și căpitanăia, ca zapciu, subaltern al ispravnicului”³²⁰.

Dincolo de hotarul istoriei, al arteișial literaturii, constatăm căîn viața cotidiană, deseori afișăm măști în raport cu „Celălalt”. Pe măsură ce trec anii, de-a lungul vieții ne afiliem multor grupuri sociale. Cum ne comportăm în raport cu membrii acestora? Trebuie să respectăm o serie de norme, autoimpunându-ne, totodată, un model comportamental. Dacăîn primii ani de

---

³¹³ *Ibidem.*

³¹⁴ *Ibidem.*

³¹⁵ *Ibidem*, p. 412.

³¹⁶ *Ibidem*

³¹⁷ Isvoranu, C, „Istoria lui Iancu Jianu”,p. 412.

³¹⁸ *Ibidem.*

³¹⁹ Barbu, Paul-Emanoil, *Haiducul Iancu Jianu, adevăr și legendă*, ed. I, p. 60. Paul-Emanoil Barbu menționează că a transcris, în anul 1982, un document care atestă acest fapt.

³²⁰ Petronela-Luminița Tucă, *op. cit.*

viață pruncii sunt sinceri, spun exact ce cred fără să aibă temeri, după vârsta de trei ani, până pe la șase³²¹, pe măsură ce încep să înțeleagă ce este rușinea, copiii devin reținuți, încearcă să-și modeleze comportamentul, se bucură atunci când sunt apreciați, iar la vârsta adolescenței adoptă felurile „persona”, specifice grupurilor din care fac parte. „Persona” devine, astfel, „o atitudine psihică, fizică și socială”³²², în care se reflectă, pe de o parte, aspecte aflate „în deplină concordanță cu ființa noastră”³²³ și, pe de altă parte, acestea sunt „adaptate la cerințele societății”³²⁴.

Așa ajungem la masca de protecție, element indispensabil de la începutul anului 2020, din momentul în care, ajungând în Europa o formă extrem de contagioasă a unui virus periculos, Covid-19. De-a lungul istoriei, omenirea a fost nevoită să facă față multor boli. Acestea s-au transformat în pandemii care au făcut ravagii. Tifosul, numit și „febra tranșeeelor” a lovit cu putere în multe rânduri în vreme de război: între 1618-1648, în 1812; 1953-1856, în 1877-1878, 1914-1922, apoi în 1936-1938. Ciurma sau „moartea neagră” a lovit deseori Europa, în 1334 devastând orașul Caffa (Feodosia din Ucraina de azi), făcând numeroase victime de-a lungul secolelor (în istoria românilor ultima epidemie teribilă de acest tip este „Ciurma lui Caragea”, molică care a făcut ravagii în Țara Românească între 1813-1814). Alte molicime teribile sunt gripa – sub diferite forme – începând cu cea spaniolă (1918), asiatică (1957-1958), aviară (1997-2007), variola (1870-1874), HIV-Sida (1981), Ebola (2014-2016). Ultimul dușman tăcut care a cuprins toate colțurile lumii este sindromul respiratoriu acut sau pneumonia Wuhan, COVID-19, primind, astfel, denumirea anului declanșării, al virusului care

---

³²¹ Kast, Verena, *op. cit.* p. 17.

³²² *Ibidem*, pp. 18-20.

³²³ *Ibidem*.

³²⁴ *Ibidem*.

propagă boala, SARS-CoV-2, și al capitalei provinciei Hubei, din China, loc din care temutul virus a pornit într-o călătorie ucigașă în întreaga lume.

Masca a devenit, de ceva vreme, un accesoriu nelipsit. Protejează de boală într-o mică sau mare măsură și, conform specialiștilor în boli infecțioase de la Clinica MedLife, acest accesoriu deloc complementar, ci obligatoriu, poate fi de trei tipuri: medicală (chirurgicală, de unică folosință), care cuprinde „două straturi de material hipoalergenic și un strat interior de filtrare care protejează împotriva contaminării”³²⁵, din bumbac (reutilizabilă), care „protejează împotriva inhalării particulelor din mediul înconjurător, cum ar fi praful sau stropii fini de lichid. Nu asigură protecția împotriva gazelor sau a altor substanțe volatile”³²⁶, respectiv cu filtru de protecție, „fabricată dintr-un material moale sau semitare. Supapa de expirare minimizează rezistența expirării și asigură evacuarea căldurii și a umidității”³²⁷, oferind „o protecție foarte ridicată și împiedică cele mai fine particule să patrundă în interior.”³²⁸

Masca de protecție ne face, așadar, mai puțin vulnerabili în fața temutului virus, fiind „amuleta” care îl poate ține la distanță, dar și a substanțelor sau a particulelor care generează alergii dacă o includem în câmpul realității obiective, însă ne creează și numeroase restricții din perspectiva realității subiective: ne ascunde zâmbetul, ne camuflează uimirile, ne barează șoaptele, ne curăță machiajul. Prin urmare, masca devine paravan în fața inamicului-boală, însă ne deghizează, de cele mai multe ori, de nerecunoscut și ne plasează în anonim.

---

³²⁵ *** „Măștile de protecție”, articol disponibil la adresa: <https://www.medlife.ro/articole-medicale/mastile-de-protectie>, accesat la 08.08.2020.

³²⁶ *Ibidem.*

³²⁷ *Ibidem.*

³²⁸ *Ibidem.*

References:

1. Isvoranu, C, „Istoria lui Iancu Jianu”, în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie*, anul I, vol. II, fascicula II, Tipografia Academiei Române, București, 1883.
2. Kast, Verena, *Umbra din noi, forța vitală subversivă*, traducere din limba germană de Laura Karsch, Editura Trei, 2013.
3. Petronela-Luminița Tucă, *Iancu Jianu - o perspectivă asupra construirii eroului*, Editura Etnologică, București, 2019.
4. Soft, Graal, *Cronica ilustrată a omenirii. De la omul primitiv până în zilele noastre; vol. 2, Grecia și antichitatea clasică 1000-323 î. Hr.*, Editura Litera, 2011.
5. Soft, Graal, *Cronica ilustrată a omenirii. De la omul primitiv până în zilele noastre; vol. 3, Roma și elenismul, 323-27 î. Hr.*, Editura Litera, 2011.
6. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, coordonatori acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

Surse online :

https://adevarul.ro/cultura/istorie/celebra-masca-tutankhamon-intr-o-expozitie-biblioteca-nationala-romaniei1_5ab65af6df52022f75f83f73/index.html.

https://www.unatc.ro/doctorat/sustinere/Anunt_Rezumat_Stefan_Lupu.pdf.

<https://ziarullumina.ro/societate/reportaj/ultimul-suspina-al-lui-eminescu-9364.html>.

https://www.academia.edu/15907308/M%C4%83%C8%99ti_%C8%99i_carnavalur_i_contemporane_Func%C8%9Bii_%C8%99i_semnifica%C8%9Bii_Acta_Musei_Maramorosiensis_VI_2007_Sighetu_Marma%C5%A3iei_ISSN_1583_4476_pp_67_78_?email_work_card=view-paper.

<https://www.medlife.ro/articole-medicale/mastile-de-protectie>.